

UTL 511

Bölüm 7

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSU

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSU KAVRAMI

Dış ödemeler bilançosu veya dengesi, ülkelerin belirli bir dönem içerisindeki dış ekonomik ve mali ilişkilerinin durumunu gösterir.

Bir ülkenin dış ödemeler bilançosundaki denge veya dengesizlik, o ülkenin uluslararası ödeme gücündeki iyileşme ya da bozulmaları yansıtır ve dolayısıyla da ekonomik ve mali itibarının bir göstergesi olarak değerlendirilir.

Aşağıdaki bir çok temel ekonomik değişken dış ödemeler dengesi ile ilişki içerisindedir.

- Milli gelir ve çalışma düzeyi,
- kalkınma hızı,
- döviz kurları,
- enflasyon oranı,
- gelir dağılımı
- istihdam ve dış borçlar

Mali ve parasal politikaları belirleyen veya uygulayan kuruluşlar dış ödemeler dengesindeki değişmeleri yakından takip eder.

Doğrudan veya dolaylı yabancı yatırımcılar dış ödemeler dengesindeki gelişmelerle ilgilenir.

Geleneksel teoriye göre, dış ticaret fazlası veren ülkenin parası döviz piyasasında değer kazanırken; açık veren ülkenin parası da değer kaybeder.

Daha 17.-18. yy'da Merkantilistler ödemeler dengesinin önemini vurgulamışlardır.

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkede yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik işlemlerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıt biçiminde tanımlanır.

Ödemeler bilançosu stok değil, *akım kavramı*dır.

Ödemeler Bilançosunun Özellikleri

- Genellikle bir yıllık hazırlanır.
- Stok değil akım göstergedir.
- Ekonomik İşlem: mal, hizmet ve faktör akımlarını (sermaye, emek, teknoloji) içerir. Genellikle karşılığında parasal bir akım söz konusudur.
- Yerleşik Olma: Yurttaşlık kavramı değildir. İstisnaları vardır: Yabancı ülke temsilcileri, yabancı silahlı kuvvetler mensupları gibi. Şirketler ise kuruldukları ülkede yerleşik sayılırlar.
- Alacaklı ve Borçlu İşlemler: Genel olarak alacaklı işlemler ülkeye döviz girişi sağlar; borçlu işlemler ise ülkeden döviz çıkışına yol açar.
- İkilik Özelliği ve Çift Kayıtlı Muhasebe Sistemi: Aynı işlem iki ayrı hesabın ters yanlarına kaydedilir.
- Otonom ve Denkleştirici İşlemler: Yapılış nedeni ödemeler bilançosu dengesini sağlamak olmayan işlemler otonomdur. Denkleştirici işlemler ise otonom işlemlerin sonucuna bağlı olarak yapılır.

1. Dış Ödemeler Bilançosunun Tanımı

a) Ekonomik İşlem ve Ülkede Yerleşik Olma

- *Ekonomik işlem* mal, hizmet ve teknoloji yada sermaye ihraç ve ithali karşılığında ülkeye döviz giriş çıkışının olması şeklinde ifade edilebilir. Uluslararası ekonomik işlemlerin sonucunda genel olarak parasal bir ödeme söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda; **mal, hizmet veya teknoloji ihraç eden veya sermaye ithal eden bir ülkeye döviz girecektir.* Tersisi durumda, **yani mal, hizmet veya teknoloji ithal eden veya sermaye ihraç eden bir ülkeden ise döviz çıkacaktır.*
- *Ülkede yerleşik olma özelliği* ise o ülkede faaliyetlerine devam eden kişi, firma ve kamu kuruluşlarının ekonomik faaliyetlerinin ödemeler bilançosuna dahil edileceğini ifade eder.

b) Alacaklı ve Borçlu İşlemler

- Dış dünyaya karşı alacak hakkı doğuran işlemler **alacaklı işlemler**dir ve genel olarak ülkeye döviz girişi sağlar. Mal ve hizmet ihracı, sermaye ithali gibi.... Bu işlemler ödemeler bilânçosunun **aktif** kısmına kaydedilirler.
- Dış dünyaya karşı borç doğuran işlemler **borçlu işlemler**dir ve genel olarak ülkeden döviz çıkışı olur. Mal ve hizmet ithali, sermaye ihracı gibi.... Bu işlemler ödemeler bilânçosunun **pasif** kısmına kaydedilirler.

c) Uluslararası ticari işlemlerin ikilik özeliği

- Uluslararası ekonomik ve mali işlemlerin çoğunda iki işlem (mal ve hizmet devri ve karşılığı olan paranın transferi) şeklindedir. Ödemeler bilançosu Çift Kayıtlı Muhasebe Sistemine göre tutulur.
- Bu yöntemde ikilik özelliğine uygun olarak **bir borçlu işlem, ilgili hesabın borçlu yanına kaydedildikten sonra, başka bir hesabın da alacaklı kısmına kaydedilir.** Aynı şekilde **bir alacaklı işlemde hesabın alacaklı kısmına kaydedildiğinde, başka bir hesabın da borçlu kısmında gösterilmiş olacaktır.** Neticede, aynı işlemin iki ayrı hesabın ters yanlarına kaydedilmesi gerçekleşmektedir. Bu durum bu işlemlerin denkleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

d) Otonom ve Denkleştirici İşlemler

Ödemeler bilançosunun temel hesap grupları,

- **Cari İşlemler Hesabı,**
- **Sermaye Hesabı** ve
- **Resmi Rezervler Hesabı**

olarak sıralanabilir. Ayrıca **İstatistik Farklar** diye bilinen tek kalemlik bir hesap da yer almaktadır.

Cari İşlemlere mal ve hizmet akımları ile ilgili işlemler kaydedilir

Sermaye hesabına ise sınır ötesi sermaye işlemleri kaydedilir.

Resmi Rezervler hesabı ise merkez bankasının piyasaya müdahalede bulunarak yaptığı döviz alım ve satımları sonucu **ülkenin resmi uluslararası rezervlerindeki net değişmeyi** göstermektedir.

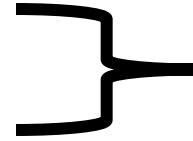
Bu açıklamalara göre cari işlemler ve sermaye hesabı kaydedilen işlemler otonom niteliktedir. Çünkü bunların yapılış nedenleri ödemeler bilânçosu dengesini sağlamak değildir. Aksine ekonomik hayatın normal işleyişine göre yapılan işlemlerdir. Ödemeler bilânçosunda ekonomik anlamda bir açık veya fazla ortaya çıkaran işlemler bunlar olmaktadır. Bu açıdan bu işlemlere “**otonom işlemler**” (*autonomous transactions*)denilmektedir. Bazen de “**dengesizlik doğuran işlemler**” (*gap making transactions*)denildiği olur.

Diğer taraftan, resmi rezerv değişimleri “**denkleştirici işlemleri**” (*accommodating transactions*) oluşturmaktadır. Merkez Bankasının bu tür işlemler yapması dış dünya ile yürütülen mal, hizmet ve sermaye akımlarının (*otonom işlemlerin*) sonucuna bağlı olmaktadır. Eğer bir dengesizlik söz konusuysa, doğal olarak Merkez Bankasının müdahalelerine gerek duyulmaktadır. Merkez Bankasının müdahaleleri **resmi döviz rezervlerinde net bir artış veya azalış** şeklinde sonuçlar doğurmaktadır.

- Temel Hesap Grupları

Çizgi
Üstü
işlemler

- Cari İşlemler Hesabı
- Sermaye Hesabı
- İstatistiki Farklar

Otonom İşlemler

Çizgi
altı
işlemler

- Resmi Rezervler Hesabı

Denkleştirici İşlemler

Ödemeler bilânçosu hesaplarında bazen işlemlerin nitelik farklarını göstermek için otonom ve denkleştirici işlemler arasına bir çizgi çekildiği varsayılmaktadır. Otonom işlemler bu çizginin üst kısmında, Denkleştirici işlemler ise bu çizginin altına kaydedildiği tasavvur edilir. Bu nedenle literatürde **otonom işlemler** için “**çizgi üstü**” (*above the line*) işlemleri, **denkleştirici** olanlar için ise “**çizgi altı**” (*below the line*) işlemleri de kullanılmaktadır.

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN ANA HESAPLARI

1. Cari İşlemler Hesabı

Ülkenin ihraç ve ithal ettiği mallar ve hizmetler bu hesaba kaydedilir.

a) Mal Ticareti (görünür ticaret)

Mal ihraç ve ithali toplam ülkelerin uluslararası ekonomik işlemlerinin büyük bir kısmını oluşturur.

Mal İhracı » » Alacaklı İşlem » » Döviz Kazandırıcı » » Aktife yazılır

(Döviz Hesabının pasif yanına düşülen borçlu hesabı ile kapatılır)

b) Uluslararası Hizmetler (görünmez ticaret)

- Hizmet ihraç ve ithalinden kaynaklanır.
- Uluslararası Hizmetleri Kapsayan İşlemler
  - Dış Turizm
  - Uluslararası Taşımacılık
  - Uluslararası Bankacılık ve Sigortacılık
  - Uluslararası inşaat hizmetleri
  - Lisans Bedelleri, Kiralar, Komisyonlar
  - Yurtdışı Resmi Hizmetler

c) Uluslararası Faktör Gelir ve Giderleri

Yurtiçindeki yabancı sermaye şirketlerinin faaliyetlerinden kazanıp yurtdışına transfer ettikleri karlar, ülkeye yapılan uzun ve kısa süreli yabancı mali yatırımların geliri olarak dışarıya gönderilen paralar (faizler ve temettüleri) veya dış borçlara ödenen faizler bu grupta yer alır.

d) Tek Yanlı Transferler

- Ülkeler arasında bağış ve hibe şeklinde yapılan işlemlerdir.
- Yapılan Karşılıksız Transfer, bağışta bulunan ülke açısından borç işlemi niteliğindedir.
- Yapılan bağışın mal şeklinde olması durumunda mal hesabına alacak kaydı düşülür.

e) Cari İşlemler Dengesi (Bilançosu)

- Cari işlemlerin alacaklı ve borçlu kısımları toplamı arasındaki farka “**cari işlemler bilânçosu**” veya «**cari işlemler dengesi**» (*current transactions balance*) adı verilmektedir. İki taraf toplamı birbirine eşit çıkarsa bu durum cari işlemler bilançosunun dengede olması demektir. Alacaklı kısım toplamının borçlu kısımdan büyük olması **cari işlemler bilânçosunun fazla vermesini**, tersi yani borçlu kesim toplamının alacaklı kısımdan büyük olması ise **cari işlemler açığını** ifade etmektedir.
- Alt bilançolar açısından ele alınırsa, Cari işlemler bilançosu, dış ticaret bilançosu, hizmetler bilançosu, uluslararası faktör gelirleri bilançosu ve tek yanlı transferler bilançosu toplamından oluşur.

Cari Hesap

- ▶ Mal, hizmet, varlık getirileri ve karşılıksız transferleri içerir.
- ▶ İşçi dövizleri, karşılıksız transferler içinde yer almaya başlamıştır.
- ▶ **Görünmeyenler Dengesi: Net Hizmet Gelirleri + Net Yatırım Gelirleri + Net Karşılıksız Transferler**
- ▶ **Cari Hesap Dengesi = Ticaret Dengesi + Görünmeyenler Dengesi**

Cari İşlemler Hesabı

A-CARİ İŞLEMLER HESABI

1.İhracat(f.o.b.)

2.İthalat (f.o.b.)

Mal Dengesi

3.Hizmetler Dengesi :Gelir

4.Hizmetler Dengesi :Gider

Mal ve Hizmet Dengesi

5.Gelir Dengesi :Gelir

6.Gelir Dengesi : Gider

Mal , Hizmet ve Gelir Dengesi

7.Cari Transferler

Cari İşlemler Bilançosu ve GSYİH

- Cari işlemler hesabı, hem cari yılda ihraç ve ithal olunan mal ve hizmetleri gösterdiği o yıla ait GSYİH ile **doğrudan bir ilişki** kurmaktadır. Yani, ülkede üretilip yabancılara satılan mallar **GSYİH**'nin bir bölümünü oluşturmaktadır.
- Açık ekonomilerde (*dış ticaret yapılabilir ülkelerde*) milli gelirin (*GSYİH*) oluşumu bağlamında cari işlemlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Milli gelir hesaplamalarında **(X) ihracat**, toplam harcama akımına bir katılım, **(M) ithalat** ise toplam harcamalardan ayrılan bir sızıntı durumundadır. Bu nedenle net ihracat denilen ihracat ve ithalat farkı denge milli gelirinin oluşumunu etkilemektedir.

$$\text{GSYİH} = C + I + G + (X-M)$$

- Sonuç olarak, **ihracatın ithalattan büyük olması ekonomide toplam harcamaların genişlemesine ve doğal olarak çalışma düzeyinin artmasına (işsizliğin azalmasına) yardımcı olacaktır.*

Tersi durumda, *ithalatın ihracattan büyük olması ise toplam talebi azaltacak ve milli gelirin ve çalışma düzeyinin düşmesine sebep olacaktır.*

- **Bu etkileri nedeniyle özellikle dış ticaret bilânçosunda ortaya çıkan gelişmeler gerek hükümet çevreleri, gerekse iş dünyası ve ülke kamuoyu tarafından önemle izlenmektedir.**

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN ANA HESAPLARI

2. Sermaye Hesabı ve Finans Hesapları

Sermaye işlemleri, genelde bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların yabancı ülkede yaptıkları fiziki yatırımları (üretim tesisleri, bina, arazi vs.) sınır ötesine aktarılan mali fonlardan (yabancı tahvil, hisse senedi, hazine bonusu vs. alım satımı, yabancı ülke bankalarında vadeli hesaplar açtırılması gibi) oluşur.

Ülkenin dış dünya ile yaptığı sermaye işlemleri geleneksel olarak ödemeler bilançosunun sermaye hesabına kaydedilmekteydi. Ancak 2009 yılında IMF nin yeni düzenlemesine göre bu hesabın başlığı **Sermaye Hesabı ve Finans Hesapları** biçiminde değiştirilmiştir. Buna göre üretilmeyen ve finansal nitelikte olmayan varlıklar (örneğin sanat eseri, telif hakkı, lisans veya ticari marka bedeli vs.) ile göçmen transferleri ve ülkenin silinen dış borçları (varsa) sermaye hesabı kısmında gösterilir. Finansal nitelikteki sermaye akımları ise finans hesaplarına kaydedilir.

- Yurtdışından ÷lkeye sermaye girişı, bir alacak işleml, ÷lkeden sermaye çıkışı da bir borç işlemlidir.
- Bu özellik mal ve hizmet akımlarındaki durumun tersinedir.
- Sermaye hesabındaki toplam alacaklı ve borçlu işlemlerin net bakiyesine sermaye bilançosu adı verilir.

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN ANA HESAPLARI

3. Resmi Rezervler Hesabı

- Merkez Bankasının döviz piyasasına yapmış olduğu müdahalelerin sonucunda ülkenin uluslararası resmi rezervlerindeki değişmelerin gösterildiği hesaplardır.
- Denkleştirici işlemlerin ortaya çıkış nedeni ödemeler bilançosunun durumudur. Başka bir deyişle dış dünyadan sağlanan otonom gelirlerle otonom giderler arasında bir dengesizlik bulunması ya da kabaca bir yaklaşımla piyasa işleyişinden kaynaklanan toplam döviz arz ve talebi arasındaki dengesizliklerdi.
- Resmi rezervlerde bir azalma (MB'nin döviz satışları) alacak, rezervlerde bir artma da (MB'nin döviz alışları) borç işlemi niteliğindedir.

a) Resmi Rezerv Değişmeleri ve Kur sistemleri

1) **Sabit Kur sisteminde** amaç döviz arz ve talep güçlerindeki bir değişme karşısında kurlarda ortaya çıkması söz konusu olan bir değişimin tümüyle önlenmesidir.

• Bu durum ancak MB'nın piyasada dış açık (-B) miktarında döviz satması ile gerçekleşebilir. Dış fazla (+B) durumunda ise tersi söz konusudur.

$$- B = + \Delta R$$

$$+ B = - \Delta R$$

• Burada $-B$ dış açığı, $+ \Delta R$ ise resmi rezervlerdeki azalmayı ifade eder. Rezervlerdeki azalma pozitif işaretli olarak kaydedilir.

2) **Serbest Değişken kur sisteminde** ise kurlar piyasada arz ve talebe göre belirlendiği için MB'nin müdahalesi yoktur. Müdahale olmadığı için döviz rezervlerinde bir değişme olmaz.

b) Altın rezervlerindeki değişimin kaydedilmesi

- Sanayide kullanım amacıyla yapılan altın ithal ve ihracı mal ticareti gibi cari işlemler içinde gösterilir. Kayıt yöntemi de diğer mallar da olduğu gibidir.
- Dış ödeme amacına bağlı altın işlemleri ise resmi rezervler hesabında yer alır. Bu durumda MB'nın altın ihracı resmi rezervler hesabının alacaklı yanına, altın ithali ise borçlu yanına kaydedilir.

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN ANA HESAPLARI

4. İstatistik Farklar Hesabı

İstatistik Farklar Hesabı, ödemeler bilançosu istatistiklerini denkleştirmek amacıyla kullanılır.

Ödemeler bilançosunun otonom (yada çizgi üstü) işlemlerinin net bakiyesi ile denkleştirici (yada çizgi altı) işlemlerin ters yönlü bakiyesi birbirine eşit olmalıdır.

Neden otonom ve denkleştirici hesaplar birbirine eşit olmaz.

- Gümrük İdarelerine verilen mal bildirimlerinin yanlış kaydedilmiş olması
- Kaçakçılık
- Turizm gelirlerinin anket ile belirlenmesi
- İthalat ve ihracat işlemi ile bedeli olan paranın farklı dönemlerde ödenmesi

Ödemeler Bilançosundaki Dengesizlik

$$B = B_c + B_k = \Delta R$$

B = Ödemeler bilançosundaki dengesizlik

B_c = Cari işlemler Bilançosu

B_k = Sermaye Hesabı Bilançosu

ΔR = Resmi rezervler hesabındaki değişme

Örnek: *Yıl sonunda ödemeler bilançosu düzenlenmesi yapılırken resmi rezervlerdeki azalmanın 200 milyon dolar ($\Delta R=+200$), bunun yanında cari işlemler açığı 25 milyon dolar ($B_c=-25$) ve sermaye bilançosunda 100 milyon dolarlık bir açık ($B_k=-100$) olduğu görülsün.*

Cari İşlemler Bilançosu	-25
Sermaye Bilançosu	-100
İstatistik Fark	- 75
Resmi Rezerv Değişmeleri	+200

İşlem Grupları	Alacak	Borç
I. CARİ İŞLEMLER HESABI		
A. Mal İhracat ve İthalatı	(+)	(-)
DIŞ TİCARET BİLANÇOSU	(+)	(-)
B. Hizmet İhracatı ve İthalatı	(+)	(-)
C. Uluslar arası Faktör Gelir ve Giderleri	(+)	(-)
D. Tek Yanlı Transferler		
1. Özel Bağış ve Hediyeler	(+)	(-)
2. Hükümet Transferleri	(+)	(-)
CARİ İŞLEMLER BİLANÇOSU	(+)	(+)
II. SERMAYE ve FİNANS HESABI		
A. SERMAYE HESABI		
1. Göçmen Transferleri		
2. Üretilmeyen ve Finansal Olmayan Varlıklar		
A. FİNANS HESAPLARI		
A. Uzun Süreli Sermaye	(+)	(-)
1. Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları	(+)	(-)
2. Özel Portfolyo Yatırımları	(+)	(-)
3. Resmi Sermaye İşlemleri	(+)	(-)
B. Kısa Süreli Sermaye (denkleştirici olmayan)	(+)	(-)
SEMAYE İŞLEMLERİ BİLANÇOSU		
III. İSTATİSTİK FARKLAR		
Çizgi Üstü İşlemleri		
IV. RESMİ REZERVLER HESABI		
1. Döviz	(+)	(-)
2. Parasal Altın	(+)	(-)
3. SDR ve IMF Rezerv Pozisyonu	(+)	(-)
RESMİ REZERVLER BİLANÇOSU		

DIŞ AÇIK VE DIŞ FAZLA

Ödemeler bilançosu dengesi, ait olduğu yıl içindeki otonom işlemlerin toplam alacak ve toplam borçlarının birbirine eşit olmasıdır.

Buna göre toplam borçlu işlemlerin toplam alacaklı işlemlerden büyük olması durumunda bir ödemeler bilançosu açığı, tersi durumda da bir ödemeler bilançosu fazlası vardır.

DIŞ AÇIKLARININ NEDENLERİ

- Yapısal Nedenler
  - Ülkede uygulanan harcama genişletici politikalar
  - Kalkınma hızının göreceli olarak yükseltilmesi
  - Teknolojik gerilik ve ekonomi yönetimindeki gerilik nedeni ile rekabetin ve ihracatın azalması
  - Bazı hammaddeler açısından dışa bağımlılığın aşırı derecede olması
  - Ülkedeki tercihlerin yabancı mallar yönünde değişmesi
- İktisadi Dalgalanma
- Geçici faktörler
  - Dünya hammadde fiyatlarının geçici olarak yükselmesi
  - Mevsimsel Değişmeler ....
- Yabancı sermaye giriş ve çıkışları

DIŞ AÇIK DURUMUNDA İZLENEBİLECEK POLİTİKALAR

- Ödemeler bilançosundaki açıklar karşısında ülkelerin izleyecekleri yollar, bu açıkları finanse etmek, baskı altına almak, ya da tedavi edici önlemler üzerinde durmak şeklinde özetlenebilir. Açıkların finanse edilmesi, yukarıda belirtildiği gibi resmi döviz rezervlerini kullanılmasını gerektirir. Böyle bir yol açıkların düzeltilmesi yönünde önlem almaya gerek duyulmaması demektir.
- Fakat ülke kaynakları sınırsız değildir, sahip olunan dış rezervler ne kadar büyük olursa olsun, er geç tükenebilirler. Ayrıca dış borçlanmaların da bir sınırı vardır. O bakımdan uzun süreli açıkların finanse edilmesi değil, tedavi edilmesi gerekir.

- Dış açıklar durumunda izlenebilecek diğerk bir yöntem de dış ticaret ve kambiyo politikası araçlarını harekete geçirmektir. Yani, hükümetler gümrük vergileri, kotalar ve yasaklamalarla ithalâtı kısıtlamaya çalışırlarken, kambiyo denetimi ile de ülkeden döviz ve sermaye çıkışını kısıtlarlar. Fakat bütün bu önlemler dış açıkları ancak baskı altına almaya yarar; gerçekte ise açıklar giderilmiş olmazlar.

- Üçüncü yol da açıkların **tedavisi** ya da düzeltilmesidir. Bu yol en güç, fakat en güvenilir olanıdır. Açıkların tedavisi, önce uygulanan kur politikasının gözden geçirilmesini gerektirir. Dış dengesizliklerin önemli bir nedeni, çoğu kez uygulanan kur politikasıdır. Merkez bankasının kur istikrarını sağlamak gerekçesiyle piyasaya yaptığı müdahaleler, ulusal paranın aşırı değerlenmesi (döviz kurunun düşük tutulması) sonucunu doğurmuş olabilir. Dolayısıyla eğer ortada böyle bir durum varsa, merkez bankası döviz kurunun piyasada denge değerini bulacak biçimde değerinin yükselmesine izin vermelidir.

- Bunun yanında ihracatın artırılabilmesi için kısa ve uzun dönemde alınabilecek başka önlemler vardır. Kısa dönemde örneğin, ihracatçının dış piyasalar konusunda bilgilendirilmesi, ihracat üretimine ucuz girdi ve kredi sağlanması, ihracat bürokrasisinin önlenmesi, vs. üzerinde durulabilir.
- Uzun dönemde ise konu daha çok kalkınma politikalarıyla ilgilidir. İhracata yönelik bir kalkınma modeli, kaynakların dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere göre dağıtımını, dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesini ve uluslararası işbölümüne gidilerek ekonominin dünya piyasası ile bütünleştirilmesini gerektirebilir,

ÖDEMELER BİLANÇOSUNUN İÇERDİĞİ SINIRLANDIRMALAR

- Ödemeler bilançosu tekniğinden ileri gelen diğer bazı sınırlandırmalar bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi belirtebiliriz:
- *Ödemeler bilançosu, belirli bir ana kadar ülkenin birikmiş dış borç veya dış alacaklarını göstermez. Ödemeler dengesi bir akım kavramıdır, ancak bir yıl içindeki ekonomik ve mali işlemlerin doğurduğu net açık veya fazlayı ortaya koyar.*

- Bir ülkenin o güne kadar birikmiş dış borç ve dış alacaklarını gösteren tablo *uluslararası borçluluk dengesi (balance of indebtedness)* adını alır. Uluslararası borçluluk dengesi, dış borç veya varlıkları sürelerine, türlerine, alacaklı ve borçlulara göre ayırır. Örneğin özel dış borçların (varlıkların) hangi oranlarda dolaysız yatırımlardan, portfolyo yatırımlarından (tahvil ve hisse senedi) veya kısa süreli sermaye araçlarından oluştuğunun bilinmesinde yarar vardır. Sonra, resmi borç veya varlıkların ne kadarının diğer ülke ya da uluslararası kuruluşlarla ilgili olduğunu, bunların hangi yabancı paralara bağlı bulduklarını bilmek de büyük önem taşır. Oysa, bu ve benzeri bilgiler ödemeler bilançosu istatistiklerinden elde edilemez. Bunun için ülkenin uluslararası borçluluk dengesi göstergesini oluşturmak gerekir.

- Ödemeler dengesi açık ve fazlaları dış ekonomik ilişkilerdeki "gerçek" bir dengesizliği de göstermemektedir. Ülkeler gümrük tarifeleri, kotalar ve kambiyo denetimi gibi kısıtlamalarla uluslararası mal ve sermaye akımlarını sınırlandırır. Dolayısıyla ödemeler dengesinin gösterdiği açıklar "fiili" (görünür) açıklardır. "Potansiyel" açıkların saptanabilmesi için ödemeler dengesi kayıtlarının ötesine geçilip, uygulanan ticaret ve kambiyo politikalarının kısıtlayıcı etkilerini tahmin etmek gerekir.

- *Ödemeler bilançosu dış ticaretin bileşimi ve ülkelere göre dağılışı konusunda da bilgi vermez.* Oysa bir ülke, bölge veya para alanlarıyla yapılan ticaretin incelenmesinde büyük yararlar olabilir. Bunun gibi, ödemeler bilançosundan dış ticaretin bünyesindeki değişmeler de izlenemez. Ama örneğin kalkınan bir ülkede, ihracatta sanayi ürünleri payının artırılması, ithalâta ağırlığın tüketim mallarından hammadde ve yatırım mallarına doğru kaydırılması gibi gelişmelerin sürekli biçimde incelenmesi gerekir.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
	2017 Yılı	2018 Yılı	Fark	2018 Eylül	2018 Ekim	2018 Kasım	2018 Aralık	Son 4 ay	Son 4 ay (Yıllıklaştırılmış)	İlk 8 ay (Yıllıklaştırılmış)	Fark
A. CARİ İŞLEMLER HESABI	-47,35	-27,63	19,71	1,81	2,60	1,08	-1,44	4,05	12,14	-47,52	59,65
1. İhracat	166,16	174,74	8,58	15,02	16,27	16,03	14,32	61,64	184,92	169,65	15,27
2. İthalat	-225,11	-216,33	8,79	-15,90	-15,60	-15,59	-16,00	-63,09	-189,28	-229,85	40,58
Mal Dengesi	-58,96	-41,59	17,37	-0,88	0,67	0,44	-1,68	-1,45	-4,36	-60,20	55,84
3. Hizmet Gelirleri	43,67	47,81	4,15	5,26	4,83	3,40	2,92	16,41	49,22	47,11	2,10
4. Hizmet Giderleri	-23,73	-23,04	0,69	-1,76	-1,87	-1,76	-1,85	-7,24	-21,71	-23,71	2,00
Hizmet Dengesi	19,94	24,77	4,83	3,51	2,96	1,63	1,07	9,17	27,50	23,40	4,10
Diğer Gelir-Gider Dengesi	-8,33	-10,82	-2,49	-0,82	-1,04	-1,00	-0,82	-3,67	-11,01	-10,72	-0,29
B. SERMAYE HESABI	0,02	0,06	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	-0,09
C. FİNANS HESABI	38,51	-3,98	-42,48	-5,04	-0,74	2,67	-0,52	-3,63	-10,89	-0,52	-10,37
5. Doğrudan Yatırımlar	8,85	9,53	0,68	0,95	1,43	1,37	0,80	4,54	13,63	7,47	6,16
6. Portföy Yatırımları	0,39	-3,18	-3,57	-0,59	-0,12	-0,61	-0,86	-2,17	-6,52	-1,50	-5,02
7. Hisse Senetleri	3,19	-0,91	-4,10	-0,07	-0,05	0,35	0,14	0,37	1,12	-1,92	3,04
8. Tahvil	20,89	1,07	-19,82	-0,27	0,78	2,11	-1,12	1,50	4,50	-0,64	5,14
9. Diğer Yatırımlar	5,19	-10,49	-15,68	-5,06	-2,79	-0,55	0,52	-7,87	-23,62	-3,92	-19,70
D. NET HATA VE NOKSAN	0,61	21,17	20,56	-0,25	-0,13	0,18	2,82	2,62	7,85	27,83	-19,98
GENEL DENGE	-8,21	-10,38	-2,17	-3,48	1,73	3,92	0,86	3,03	9,10	-20,12	29,21

- TÜİK'in uluslararası hizmet ticareti istatistikleri dikkate alınarak 2013-2019 dönemi revize edildi.
- Uluslararası hizmet ticaretiyle elde edilen gelir cari dengeyi iyileştirdi, bu da net hata ve noksanın azalması sonucunu doğurdu.
- Ödemeler dengesindeki revizyon yalnızca hizmet ticareti istatistikleriyle sınırlı değil. TÜİK dış ticaret istatistiklerini genel ticaret sistemine göre açıklamaya başladı ve bu kapsamda 2013-2019 dönemi dış ticaret verisi de revize edildi. Merkez Bankası'nın açıklamasında dış ticaret verilerine bağlı olarak finans hesabının altında yer alan ticari krediler kaleminin de güncellendiği belirtildi.

Ödemeler dengesinin başlıca kalemleri nasıl değişti (Milyar dolar)

	Cari denge			Dış ticaret dengesi			Hizmetler dengesi			Finans hesabı			Net hata noksan		
	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark	Yeni	Eski	Fark
2013	-55,9	-64,3	-8,4	-81,9	-80,6	1,3	33,4	23,6	9,8	-64,8	-62,7	2,1	-8,8	1,7	-10,5
2014	-38,8	-44,9	-6,1	-66,6	-64,9	1,6	34,4	26,7	7,7	-42,4	-43,2	-0,8	-3,5	1,9	-5,3
2015	-27,3	-32,4	-5,0	-49,0	-48,7	0,3	30,0	24,6	5,4	-21,2	-22,9	-1,7	6,1	9,5	-3,4
2016	-26,8	-31,5	-4,7	-39,9	-39,7	0,2	20,5	15,6	4,9	-21,7	-22,1	-0,4	5,1	9,4	-4,3
2017	-40,6	-46,6	-6,0	-58,6	-58,5	0,1	26,3	20,3	6,1	-46,8	-46,2	0,6	-6,3	0,3	-6,6
2018	-20,7	-28,3	-7,5	-40,8	-43,0	-2,3	31,1	25,8	5,3	-10,9	-7,8	3,1	9,8	20,4	-10,6
2019	8,0	1,7	6,3	-16,6	-18,7	-2,1	36,2	31,5	4,7	1,9	2,9	-1,1	-6,2	1,2	-7,4

ÖDEMELER DENGESİ (ANALİTİK SUNUM)

	(Milyon ABD Dolar)	2011	2012	2013	2014	2015 (*)
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-74.402	-47.961	-63.608	-43.552	-32.141
1.	İhracat f.o.b.	142.392	161.948	161.789	168.926	151.991
2.	İthalat f.o.b.	231.552	227.315	241.706	232.523	199.927
	Mal Dengesi	-89.160	-65.367	-79.917	-63.597	-47.936
3.	Hizmetler Dengesi: Gelir	40.851	43.225	47.674	51.657	46.325
4.	Hizmetler Dengesi: Gider	20.563	20.637	23.994	24.889	22.314
	Mal ve Hizmet Dengesi	-68.872	-42.779	-56.237	-36.829	-23.925
5.	Gelir Dengesi: Gelir	4.625	5.762	5.289	4.874	4.472
6.	Gelir Dengesi: Gider	11.874	12.350	13.866	13.004	14.002
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi	-76.121	-49.367	-64.814	-44.959	-33.455
7.	Cari Transferler	1.719	1.406	1.206	1.407	1.314

B.	SERMAYE HESABI	-25	-58	-96	-70	-21
C.	FİNANS HESABI	-67.146	-71.756	-73.059	-41.594	-10.934
8.	Yurtdışında Doğrudan Yatırım	2.370	4.105	3.627	7.047	5.088
9.	Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	16.182	13.284	12.384	12.523	16.818
10.	Portföy Hesabı-Varlıklar	-2.688	-2.657	-2.601	746	6.129
11.	Portföy Hesabı-Yükümlülükler	19.516	38.355	21.387	20.850	-9.369
11.1.	Hisse Senetleri	-985	6.276	842	2.559	-2.395
11.2.	Borç Senetleri	20.501	32.079	20.545	18.291	-6.974
12.	Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-11.197	703	-2.340	1.659	14.816
12.1.	Merkez Bankası	-2	-2	-1	0	0
12.2.	Genel Hükümet	292	366	757	213	-238
12.3.	Bankalar	339	-2.040	266	1.030	15.152
12.4.	Diğer Sektörler	-11.826	2.379	-3.362	416	-98
13.	Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	19.933	22.268	37.974	17.673	29.518
13.1.	Merkez Bankası	-1.409	-1.779	-1.457	-1.905	-674
13.2.	Genel Hükümet	2.073	-89	-22	-887	-1.217
13.3.	Bankalar	10.118	16.003	32.266	14.016	18.687
13.4.	Diğer Sektörler	9.151	8.133	7.187	6.449	12.722
	Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	-7.281	23.737	9.355	-2.028	-21.228
D.	NET HATA VE NOKSAN	8.295	-916	1.408	1.560	9.397
	GENEL DENGE	-1.014	-22.821	-10.763	468	11.831
E.	REZERV VARLIKLAR (*)	1.014	22.821	10.763	-468	-11.831
14.	Resmi Rezervler	-1.813	20.814	9.911	-468	-11.831
15.	Uluslararası Para Fonu Kredileri	2.827	2.007	852	0	0
16.	Ödemeler Dengesi Finansmanı	0	0	0	0	0

ÖDEMELER DENGESİ (ANALİTİK SUNUM) (5.EI Kitabı)

	(Milyon ABD Dolar)	2009	2010	2011	2012	2013 (**)
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-12.124	-45.420	-75.082	-48.497	-65.025
1.	İhracat f.o.b.	109.647	120.902	143.396	163.221	163.374
2.	İthalat f.o.b.	-134.497	-177.315	-232.533	-228.552	-243.305
	Mal Dengesi	-24.850	-56.413	-89.137	-65.331	-79.931
3.	Hizmetler Dengesi: Gelir	35.712	36.279	40.668	43.089	46.444
4.	Hizmetler Dengesi: Gider	-17.087	-19.595	-20.516	-20.527	-23.389
	Mal ve Hizmet Dengesi	-6.225	-39.729	-68.985	-42.769	-56.876
5.	Gelir Dengesi: Gelir	5.164	4.477	3.952	5.034	4.523
6.	Gelir Dengesi: Gider	-13.472	-11.691	-11.807	-12.195	-13.872
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi	-14.533	-46.943	-76.840	-49.930	-66.225
7.	Cari Transferler	2.409	1.523	1.758	1.433	1.200

B.	SERMAYE HESABI	-43	-51	-25	-52	-92
C.	FİNANS HESABI	9.880	59.511	66.986	70.311	72.734
8.	Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-1.553	-1.464	-2.349	-4.074	-3.114
9.	Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	8.629	9.058	16.171	13.224	12.865
10.	Portföy Hesabı-Varlıklar	-2.711	-3.544	2.688	2.657	2.619
11.	Portföy Hesabı-Yükümlülükler	2.938	19.617	19.298	38.132	21.090
11.1.	Hisse Senetleri	2.827	3.468	-986	6.274	841
11.2.	Borç Senetleri	111	16.149	20.284	31.858	20.249
12.	Diğer Yatırımlar-Varlıklar	10.963	7.024	11.197	-707	1.836
12.1.	Merkez Bankası	2	4	2	2	1
12.2.	Genel Hükümet	-31	-29	-292	-366	-757
12.3.	Bankalar	6.393	13.173	-339	2.036	-269
12.4.	Diğer Sektörler	4.599	-6.124	11.826	-2.379	2.861
13.	Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	-8.386	28.820	19.981	21.079	37.438
13.1.	Merkez Bankası	-829	-503	-1.915	-2.243	-2.000
13.2.	Genel Hükümet	1.602	3.657	2.060	-85	-18
13.3.	Bankalar	514	27.240	10.118	15.204	31.156
13.4.	Diğer Sektörler	-9.673	-1.574	9.718	8.203	8.300
	Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	-2.287	14.040	-8.121	21.762	7.617
D.	NET HATA VE NOKSAN	3.078	928	9.135	1.059	3.146
	GENEL DENGE	791	14.968	1.014	22.821	10.763
E.	REZERV VARLIKLAR (*)	-791	-14.968	-1.014	-22.821	-10.763
14.	Resmi Rezervler	-111	-12.809	1.813	-20.814	-9.911
15.	Uluslararası Para Fonu Kredileri	-680	-2.159	-2.827	-2.007	-852
16.	Ödemeler Dengesi Finansmanı					

ÇİFT KAYITLI MUHASEBE YÖNTEMİ: ÖRNEK UYGULAMALARI

Örnek 1) Bir Türk ihracatçısı ABD'ye 1.000 \$ tutarında bir ihracat yapmıştır. Satış bedeli döviz olarak ödenmiştir.

	Aktif	Pasif
Mal İhracatı	1.000	-
Döviz Girişi	-	1.000

Örnek 2) Bir Türk ithalatçı Almanya'dan 5.000 \$ tutarında bir mal ithal yapmıştır. Karşılığında ihracatçının çektiği vadeli bir poliçeyi kabul etmiş olsun.

	Aktif	Pasif
Mal İthalatı	-	5.000
Kısa süreli Sermaye Girişi	5.000	-

Örnek 3) Bir yabancı turist Türkiye’de bir bankada 500\$ bozdurmuştur.

	Aktif	Pasif
Turizm Geliri	500	-
Döviz Girişi	-	500

Örnek 4) Türk Kızılay’ı Kosova’ya yardım olarak 3.000\$ tutarında bir gıda bağışında bulunmuştur.

	Aktif	Pasif
Gönderilen Tek-Yanlı Transfer	-	3.000
Mal İhracatı	3.000	-

Örnek 5) Bir Amerikalı yatırımcı aracı kuruluş kanalı ile İMKB'den 2.000\$ tutarında bir hisse senedi satın almış ve karşılığını New York Bankası üzerine çektiği çekle ödemiştir.

	Aktif	Pasif
Sermaye İthalı	2.000	-
Döviz Girişi	-	2.000

Örnek 6) Bir Türk yatırımcı 1.000\$ değerinde bir Amerikan hazine bonosu satın almış, karşılığı yatırımcının bankası durumundaki İş Bankasının ABD'deki muhabirinde üzerinde tuttuğu hesaptan ödenmiştir.

	Aktif	Pasif
Sermaye İhracı	-	1.000
Dış Alacaklarda Azalma	1.000	-

Kaynakça

Seyidoğlu, Halil, (2003), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, No: 20, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul.

Ünsal, Erdal, (2005), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Veri Kaynağı: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,
<http://evds.tcmb.gov.tr/>